

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Дячок Світлана Олександрівна

УДК 821.161.2

ІНТЕРТЕКСТ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, професор
Ковбасенко Юрій Іванович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Корнійчук Валерій Семенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, професор кафедри
української літератури
імені академіка Михайла Возняка;

кандидат філологічних наук, доцент
Поляруш Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри української літератури.

Захист дисертації відбудеться 15 травня 2019 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, Україна, м.Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано 13 квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Плющик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідники відзначають, що «інтертекстуальність стала обов'язковою частиною культурного дискурсу і одним із основних художніх прийомів, оскільки принципова еkleктичність і цитування є домінуючими рисами сучасної культурної ситуації». Головні шляхи рецепції та провідні функції інтертексту як у літературному та культурному процесах, так і в конкретних літературних творах досліджували Р. Барт, М. Бахтін, І. Гальперін, У. Еко, Ю. Ковбасенко, Ю. Кристева, Ю. Лотман, Н. Маньковська, Д. Наливайко, Н. Фадеева та ін. За влучним висловом Ролана Барта «кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш або менш упізнаваних формах: тексти попередньої культури та тексти оточуючої культури. Кожен текст становить собою нову тканину, зіткану зі старих цитат...»¹. Тому закономірним уявляється той факт, що майстри слова, орієнтуючись на запити реципієнта та прагнучи якомога повніше й ефективніше донести до читача свої ідейно-естетичні концепції, не можуть не враховувати сучасних мистецьких мейнстримів і тенденцій, зокрема й стосовно використання художньо-естетичного потенціалу інтертексту.

Сказане стосується й відомої української поетеси Ліни Костенко, котра в своїх поезіях веде інтенсивний діалог з митцями різних часів і народів, прагнучи за допомогою рецепції та трансформації їхнього ідейно-естетичного доробку краще втілити власну мистецьку позицію. Домінантною рисою її індивідуально-авторського стилю є широке використання нею інтертексту української і зарубіжної літератури та культури, котрий органічно вплітається в тканину її творів. Специфічні риси творчого почерку Ліни Костенко, зокрема й притаманні їй художньому доробку інтелектуалізм та історіософічність, значною мірою обумовлені саме філігранним використанням нею інтертексту, тому дослідження специфіки його рецепції, трансформації та провідних функцій сприятиме кращому розумінню як творчості самої поетеси, так і її місця в сучасному українському літературному процесі.

Творчість Ліни Костенко неодноразово досліджувалася під різними кутами зору: крізь призму поетики (В. Брюховецький, М. Ільницький, Г. Клочек, І. Пономаренко, Г. Сивокінь та ін.), історіософії (С. Барабаш, Р. Мариняк, Р. Мовчан, У. Моренець, В. Панченко, Г. Жуковська та ін.), міфопоетики (Д. Гусар-Струк, Д. Козій, В. Саєнко, Т. Салига, Є. Сверстюк, Е. Соловей, І. Фізер та ін.), семіотики (О. Манойлова) та ін. Водночас системне дослідження джерел та функцій інтертексту в творчості поетеси як засобу реалізації нею діалогу культур і рецепції різних творчих концепцій (зокрема й з урахуванням синхронічних і діахронічних аспектів) завданням окремої наукової розвідки ще не було. Усе сказане засвідчує актуальність обраної теми дисертації – «Інтертекст у поезії Ліни Костенко».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри української літератури і компаративістики і кафедри світової літератури Інституту філології

¹ Барт Р. Від твору до тексту. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття ; За ред. М.Зубрицької. Львів, 1996.

Київського університету імені Бориса Грінченка в межах комплексної теми «Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах» (№ 0117U005200).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 28 лютого 2013 р.).

Метою дисертаційної роботи є виявлення основних джерел, специфіки семантизації та провідних ідейно-естетичних функцій інтертексту в поезії Ліни Костенко.

Реалізація зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати семантику понять «інтертекстуальність», «ремінісценція», «алюзія» в сучасному літературознавстві та дослідити їхню роль у творчій парадигмі Ліни Костенко;
- визначити та класифікувати основні джерела інтертекстуального рецепіювання, наявного в конкретних поезіях письменниці;
- проаналізувати контекстуальну семантику інтертексту в поезіях Ліни Костенко в зіставленні з її семантикою у прототекстах;
- дослідити на основі узагальнення результатів проведеного аналізу поетичних текстів провідні функції інтертексту в поезіях Ліни Костенко.

Об'єктом дослідження є тексти поезії Ліни Костенко, створені у хронологічних межах від 1950-х рр. по 2012 р., котрі увійшли до збірок «Вибране» (1987), «Сад нетанучих скульптур» (1987), «Річка Геракліта» (2011), «Мадонна перехресть» (2012), «Триста поезій. Вибрані вірші» (2012), а також роману у віршах «Маруся Чурай» (1979) та історичного роману «Берестечко» (1999).

Предметом дослідження є джерела, семантика та провідні художньо-естетичні функції інтертексту в поезії Ліни Костенко.

Відповідно до поставленої мети та завдань були застосовані такі **методи дослідження**: загальнонаукові (аналіз, синтез), що дозволили уточнити термінологічний апарат на основі зіставлення низки літературознавчих дефініцій і концепцій; метод інтертекстуального аналізу, який дав можливість виявити міжтекстові зв'язки, репрезентовані в творчості Ліни Костенко; герменевтичний, застосований для інтерпретації «чужих» образів і мотивів у ліриці та ліро-епосі поетеси; архетипічний, за допомогою якого було виявлено образні доміанти національної свідомості, художньо переосмислені у творчому доробку авторки; порівняльно-історичний та порівняльно-типологічний, на основі якого здійснено компаративний аналіз масиву інтертексту в поезії Ліни Костенко у зіставленні з прототекстами, а також з'ясувано семантику понять «інтертекстуальність», «ремінісценція», «алюзія» в сучасному літературознавстві та проаналізовано джерела інтертекстуального рецепіювання; біографічний, що дозволив простежити розвиток індивідуально-авторського стилю поетеси у зв'язку з головними параметрами її творчості; системний, застосований у процесі узагальнення й систематизації підходів щодо застосування інтертексту в поезіях у межах історико-літературних епох; історико-літературний, котрий дав можливість дослідити історіософські аспекти творчості поетеси.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертації стали праці з теорії інтертекстуальності Р. Барта, М. Бахтіна, Ж. Женетта, К. Ковальнової, Ю. Крістєвої,

Ю. Лотмана, Н. Фатєєвої та ін.; загальнотеоретичні літературознавчі та історико-літературні праці Н. Зборовської, І. Ільїна, І. Качуровського, М. Наєнка, Н. Ніколіної, А. Ткаченка та ін.; дослідження, присвячені проблемам українського віршування ХХ ст., О. Башкирової, Н. Костенко та ін.; праці та розвідки, що висвітлюють різні аспекти творчості Ліни Костенко (В. Брюховецький, М. Ільницький, Г. Ключек, Т. Коляда, Р. Мариняк, В. Моренець, І. Пономаренко, Т. Салига, Є. Сверстюк, Г. Сивокінь, Е. Соловей, І. Фізер та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* в українському літературознавстві запропоновано системне дослідження інтертекстуальних зв'язків, репрезентованих у ліриці та ліро-епосі Ліни Костенко. Із цією метою *уточнено* термінологічний апарат, пов'язаний із категорією інтертекстуальності, виявлено та систематизовано джерела інтертекстуальності у творчості поетеси, з'ясовано художні функції цього явища у цілісній системі поетичного тексту та в зв'язку з провідними мистецькими тенденціями другої половини ХХ – початку ХХІ століть. *Набуло подальшого розвитку* теоретичне осмислення поетологічних особливостей художнього доробку Ліни Костенко.

Практичне значення одержаних результатів зумовлене можливістю використання основних положень дисертації у процесі викладання спецкурсів із історії та теорії літератури у вищій школі, під час підготовки бакалаврських та магістерських робіт, навчальних посібників, для подальшого науково-теретичного дослідження творчості Ліни Костенко, її вивчення у вищих та середніх навчальних закладах освіти, а також підготовки відповідної науково-методичної літератури. Крім того, вони сприятимуть поповненню контенту інформаційно-довідкових ресурсних центрів (Велика українська енциклопедія, Вікіпедія, галузеві словники та довідкові портали тощо).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, автором отримано самостійно, зокрема, виявлено основні джерела, досліджена специфіка семантизації та провідних художньо-естетичних функцій інтертексту в поезії Ліни Костенко. Внесок автора у колективно опубліковані праці конкретизовано. Зокрема, у статті «Використання античного інтертексту в творчій парадигмі Ліни Костенко: інтенції, традиції, новаторство» (0,42 друк арк.) особистий внесок Дячок С. становить 0,2 друк арк., присвячених дослідженню джерел рецепції античного інтертексту в поезіях Ліни Костенко.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію та її розділи обговорено та схвалено на спільному засіданні кафедр української літератури і компаративістики та світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 14 листопада 2018 р.).

Основні положення та результати дослідження оприлюднено в доповідях на Міжнародних наукових конференціях та засіданнях круглих столів літературознавчої проблематики: «Всесвіт Тараса Шевченка» (Київ, 2015), «Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів» (Київ, 2015), «Україністика: вчора, сьогодні, завтра...» (Познань. Республіка Польща, 2016), «Корифеї української літератури і науки: фундаментальний внесок неокласиків» (Київ, 2017); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «II Султанівські читання. Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі»

(Івано-Франківськ, 2011), «Класична спадщина й сучасний літературний процес» (Дрогобич, 2012), «Творчість Тараса Шевченка у світовому контексті» (Чернігів, 2013), «М. Коцюбинський: погляд з XXI століття» (Чернігів, 2014), «Міф і література» (Київ, 2014), «Екранізація як інтерпретація: на межі мистецтва і літератури» (Київ, 2015) «Павло Тичина у вимірах сучасності» (Чернігів, 2016), «Гуманітарні, природничі та точні науки як фундамент суспільного розвитку» (Харків, 2017), «Сучасні технології викладання англійської мови та інтерпретації текстів світової літератури» (Острог, 2017), «STEM-світ інноваційних можливостей. Інтеграція як провідний принцип STEM-освіти» (Київ, 2018); Волошинські читання «Феномен вченого-педагога Ніли Волошиної: національний та регіональний виміри» (Кам'янець-Подільський, 2014), «Ціннісні парадигми наукової спадщини Ніли Волошиної» (Черкаси, 2015), «Творча майстерня Ніли Волошиної у перспективі філологічного простору Нової української школи» (Миколаїв, 2017).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 13 одноосібних публікаціях, 1 – у співавторстві, із яких 5 – у фахових виданнях України, 1 – зарубіжна публікація, 8 – в інших виданнях.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (187 найменувань), додатку. Загальний обсяг дисертації 186 сторінок, з них основного тексту – 158 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** до дисертації подано обґрунтування актуальності теми дослідження, визначено його мету та завдання, описано об'єкт і предмет дослідження, окреслено його матеріали й теоретичні засади, вмотивовано застосування інструментарію й методів дослідження. Сформульовано наукову новизну дисертації, зазначено практичне значення проведеного дослідження, охарактеризовано структуру роботи, подано відомості про апробацію та впровадження результатів.

Перший розділ «Інтертекстуальність як об'єкт дослідження літературознавства» як теоретична частина роботи базується на спробі дослідити варіативність інтерпретацій поняття «інтертекстуальність». У *підрозділі 1.1 «Інтертекстуальність як конститутивна ознака сучасної культурної ситуації та об'єкт наукового дослідження»*, зокрема, зазначено, що інтертекстуальність становить специфічний вимір існування сучасної літератури, оскільки функціонування художнього твору розгортається в системі культури, де «все вже було кимось сказане».

У гуманітарній науці другої половини ХХ – початку ХХІ можна виділити два головні підходи до поняття інтертекстуальності: «широкий», співвідносний з постструктуралістськими теоріями (Ю. Крістева, Р. Барт та ін.) і «вузький» (Ж. Женнет, Н. Фатєєва та ін.). Перший підхід виявляє якнайтісніші зв'язки з теорією діалогізму М. Бахтіна, згідно з якою настанова на встановлення діалогічних стосунків закладена до самої основи людської культури. Ця теорія базується на уявленні про висловлювання як одиницю мовного спілкування, що завжди характеризується тільки частковою завершеністю, а, отже, потребує певної відповіді. Ідеї М. Бахтіна, переосмислені в постструктуралістському ключі

Ю. Крістевою, знаходять втілення в постулаті про тотальну текстуалізацію людської свідомості й культури. Отже, згідно з першим підходом, поле інтертекстуальних зв'язків включає всі можливі відсилки до певних культурних фактів.

Відповідно до другого («вузького») підходу, про інтертекстуальні зв'язки доцільно вести мову лише там, де текст містить безпосередньо виражені посилання на інші тексти. Однією з найбільш авторитетних класифікацій випадків інтертекстуальності можна вважати концепцію Ж. Женнета, хоча відомі й інші підходи до узагальнень міжтекстових зв'язків. У своєму дослідженні ми прагнемо сполучити найбільш продуктивні аспекти обох підходів, оскільки жодна класифікація інтертекстуальних відношень не є вичерпною.

Друга найважливіша художня функція інтертекстуальності, яку спостерігаємо у творчості Ліни Костенко, – це встановлення діалогічних зв'язків зі світовою культурою, підпорядковане художній меті осягнення головних закономірностей творчого шляху, тих морально-етичних проблем, з якими стикається на ньому митець як речник свого народу.

У підрозділі 1.2 «Міжтекстові зв'язки і стратегії оновлення поетичної парадигми у творчості поетів-шістдесятників» відзначено, що застосування концепцій інтертекстуальності до творчості шістдесятників видається продуктивним з огляду на таку конститутивну ознаку художнього мислення цього літературного покоління, якою є глибинне усвідомлення митцями своєї причетності до великої світової культурної традиції, що втілювалося в їхньому літературному доробку. Прагнення подолати інертність і заангажованість творчого мислення, глибока обізнаність з вершинними здобутками світової літератури, піднесення гуманістичних цінностей у їхньому підкреслено буденному, злободенному, а не домінуючому тоді пафосно-декларативному варіанті, – ці особливості об'єднують представників літературного шістдесятництва, яке найчастіше здобуває у літературознавчому осмисленні досить широке трактування.

Шістдесятники здійснювали національно-культурницьку діяльність, намагалися відродити інтерес до раніше заборонених історико-культурних тем та імен, сприяли відродженню української культури й духовності. Правомірним такий підхід до творчості шістдесятників видається також з огляду на особливості того світового й вітчизняного соціокультурного контексту, в якому випало творити цій самобутній когорті митців.

Творчість поетів-шістдесятників, у контексті якої починала Ліна Костенко, характеризується особливими діалогічними зв'язками, які талановита когорта встановлює з попередньою культурною традицією, не лише національною, а й світовою. Доволі дискусійним є саме поняття шістдесятництва, точніше, його хронологічних та стильових меж. Так, до шістдесятників зараховують поетів старшого покоління, які в період кінця 50-х – початку 60-х років ХХ ст. переживали нове творче піднесення (М. Рильський, О. Гончар) або ж митців, які хронологічно належать до наступної творчої генерації, однак близькі до шістдесятників за певними світоглядними інтенціями, зокрема інтелектуалізмом художнього мислення (В. Стус). Межі шістдесятництва доцільно окреслювати, виходячи з провідних художніх настанов та принципів письма, властивих цьому надзвичайно різноманітному літературному поколінню (М. Наєнко). До таких мистецьких

особливостей належить глибоко національний характер художнього мислення, гуманістичний пафос (увага до окремо взятої людини, цінність якої обстоюється на противагу характерному для соцреалізму уславленню маси та колективних інтересів); домінування саме естетичного чинника у творенні художньої картини дійсності.

Очевидно, що ці риси зближують материкових шістдесятників із митцями діаспори, зокрема представниками «Нью-Йоркської групи», хоча вони й творили в принципово різних соціокультурних ситуаціях. Якщо «нью-йоркці» провадили свої творчі пошуки в контексті ідеологічно незаангажованого західного постмодернізму, то діяльність материкових шістдесятників розгорталася в жорстко регламентованому полі соцреалізму. Однак поезія і проза цих авторів знаменує якщо не радикальний вихід за межі соцреалізму, то, принаймні, розхитування його канонів, у тому числі й за рахунок уведення українського слова до простору світової культури. При цьому особливе значення мала спадкоємність національних культурних традицій, оскільки літературний доробок шістдесятників у багатьох випадках може бути потрактований як реалізація притлумленого комуністичним режимом творчого потенціалу митців «розстріляного відродження» з властивим для них тяжінням до художнього експерименту, інтелектуалізму, естетизації художньої картини світу.

Поезія Ліни Костенко уповні виявляє ці особливості світосприйняття та принципи творчості. Увага до буденних проявів життя, які піднімаються до людинознавчих узагальнень, стихія історизму та інтелектуалізму, властиві її ліриці та ліро-епосу, здобувають естетичну реалізацію, не в останню чергу, завдяки використанню нею інтертексту, який стає специфічним способом осягнення досвіду людства. «Чужі» тексти набувають нової інтерпретації, широкого потрактування у творчості Ліни Костенко. Поетеса не обмежується лише літературними творами, вводячи до кола інтертекстуального цитування також твори інших видів мистецтва, яскраві імітації фольклорних форм, психологічних замальовок, розкриваючи теми минулого, сучасного та майбутнього. При цьому Ліні Костенко притаманний індивідуальний підхід до вживання інтертексту. Це своєрідна «розмова з читачем» через написаний текст, а також погляд крізь призму інтертекстуальності як у минуле, так і в майбутнє. Зокрема, komponуючи нові твори, Ліна Костенко часто спирається на свої попередні тексти (гіпотексти). Водночас наявні в неї також яскраві приклади власне інтертекстуальності, тобто вживання тексту в тексті.

Звісно, Ліна Костенко не залишилася на позиціях шістдесятництва, її творчість органічно вписалася до ідейно-художнього контексту українського літературного процесу 1970-80-х рр., а у 1980-90-х р., залишаючись на позиціях традиціоналізму, поетеса водночас творчо використала стратегії нового на той час постмодернізму, зосібна й щодо використання ідейно-естетичного потенціалу інтертекстуального цитування.

Другий розділ дисертації «Джерела, семантика та функції інтертексту в поезії Ліни Костенко» присвячено системному розгляду головних джерел, семантики та функцій інтертексту в поезії Ліни Костенко. Так, основними джерелами інтертексту у творчості Ліни Костенко виявилися антична культура; релігійні, передусім християнська, традиції; національна література та біографії

видатних українських письменників; світова література й, ширше, культура.

Як показує зіставлення й аналіз різних теоретичних концепцій інтертекстуальності, продуктивним у дослідженні цього явища є інтегративний і комплексний підхід, що дозволяє поєднати різні точки зору на проблему «чужого тексту» у формуванні оригінального художнього ряду авторського твору. Стаючи на позицію тих науковців, які трактують інтертекстуальність широко (Р. Барт, Ю. Крістева та ін.), ототожнюючи весь простір людської культури з текстом, можна виявити надзвичайно широкий спектр відголосків різнорідних культурних явищ у творчості Ліни Костенко, включаючи не лише літературу, а й живопис, архітектуру, музику. Така позиція передбачає трактування творів матеріальної культури як текстів, створених за допомогою вторинних моделювальних систем.

У підрозділі 2.1 «Джерела та семантичні параметри використання інтертексту в поезії Ліни Костенко» зазначено, що основною прикметою інтертекстуальних зв'язків, наявних у творчості Ліни Костенко, є прагнення увести українську культуру до широкого світового контексту, але водночас також продемонструвати світу її національну самобутність. Для художнього мислення поетеси характерне органічне поєднання особистісного і загальнолюдського, тісний зв'язок історичної та родової пам'яті (промовистий і яскравий образ із її раннього вірша «Заведіть мене, дороги...»: «Навіть плаваючі квіти мають корінь у землі»). Варто ще раз наголосити на характерних особливостях поезії Ліни Костенко як «явища післямодернізму» (М. Наєнко): інтертекстуальності як конститутивній ознаці поетичного мислення; особливій увазі до окультуреного, писемного слова, сприйняття історії передусім крізь призму матеріальної і духовної культури.

Історіософське за своєю суттю художнє мислення Ліни Костенко зумовлює вільне оперування нею історичними аналогіями, які дозволяють глибше пізнати приховані причини тих складних і суперечливих процесів, які відбуваються в сучасній авторці дійсності. Її колосальна обізнаність в історії світової літератури дає можливість вести проникливий емоційний діалог з митцями минулого, психологічно точно репрезентувати проблему митця і суспільства, митця і влади тощо.

Окремо відзначено, що античність у творчості української поетеси зберігає ореол культурного взірця. Таке потрактування античності містить смислові нашарування зарубіжних класицистичних концепцій мистецтва, а також творчості київських «неокласиків», котрі, своєю чергою, взорували на поетичний доробок класицистів і французьких «парнасців». Антична традиція у вигляді алюзій та «точкових цитат» (Н. Ніколіна), як правило, протиставляється сучасності в історіософській та екологічній ліриці Ліни Костенко.

Християнська релігійна традиція осмислюється Ліною Костенко передовсім у культурологічному ключі. Мотив воскреслого бога є наскрізним у творчості поетеси, набуваючи різних образних втілень – від алегоричного зображення чорношкірого населення Землі в образі Чорного Бога в ранній поемі «Мандрівки серця» до транспозитивної лірики, де традиція художніх зображень Ісуса Христа осмислюється з гуманістичних позицій («Ісус Христос розп'ятий був не раз», «Брейгель. Шлях на Голгофу»). Використовуючи біблійний інтертекст, поетеса вирішує також актуальні морально-етичні проблеми («Єдиний Боже! Все обсіли хамаи. / Веди мене шляхетними шляхами. / І не віддай цим людям на поталу, – / Вони

вже іншу віру напители. / Одплач в мені, одплач і одболи, – вони ж моїми друзями були!»).

Звертаючись до «високих» біблійних сюжетів, Ліна Костенко водночас широко використовує просторіччя, побутові деталі, спричиняючи таким чином ефект «очуднення» та підкреслюючи актуальність прадавніх сюжетів в сучасному соціокультурному контексті («Був Ірод, і була Іродіада», «Перш ніж півень запіє»).

У підрозділі 2.2 «Провідні художньо-естетичні функції інтертексту в поезії Ліни Костенко» досліджуються, зокрема, випадки звернення до творчості й життєвого шляху Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки як засіб осмислення поетесою її власного життя та творчості, а також тих фундаментальних проблем, з якими стикається кожний талановитий митець.

Ліна Костенко використовує надзвичайно широкий арсенал інтертекстуальних засобів: цитати («Заворожи мені, волхве»), алюзії («Кобзар співав в пустелі Косаралу»), пародію («Десь-не-десь, в якомусь царстві») та ін. Ці художні прийоми виступають досить дієвими і в осмисленні світової літературної традиції. Алюзія («Під горою Машук...»), пародія («Мимовільний парафраз»), стилізація («Майже переклад з провансальської») своєрідно репрезентують дискурс світової літератури у творчості авторки. Особливого значення в ліриці та ліро-епосі Ліни Костенко набуває тема лицарства та куртуазної любові як засіб увиразнення провідних світоглядних інтенцій поетеси – духовного аристократизму в умовах нівеляції моральних цінностей. При цьому куртуазно-лицарський дискурс виявляє багаторівневість попередніх художніх інтерпретацій, оскільки в текстах Ліни Костенко постійно прочитуються імпліцитні і/або експліковані відсилання до творчості Лесі Українки.

Алюзії на відомі літературні та мистецькі твори дозволяють увиразнити провідну філософську настанову творчості Ліни Костенко – утвердження цінності окремого людського життя, прагнення зберегти кожен мить існування: «Благословенна кожна мить життя / На цих всесвітніх косовицях смерті».

Уведення до структури твору промовистої алюзії дозволяє вписати яскраву візуальну картину, яка увічніює особистісну або національну пам'ять, до широкого історичного контексту. Так, у автобіографічних віршах «Слайди» і «Три принцеси» близькі ліричної героїні уподібнюються до літературних персонажів або героїв творів живопису: «І прадід мій ходив, як привид Ельсінора» («Слайди»); «Кузини мамині, три грації, жили від нас через город» («Три принцеси»). Відсилання до творів Шекспіра та відомих картин доби Відродження забезпечує художню реалізацію специфічного історіософського світосприйняття Ліни Костенко.

Друга важлива художня функція інтертекстуальності, яка реалізується у творчості Ліни Костенко, – це встановлення діалогічних зв'язків зі світовою культурою, підпорядковане художній меті осягнення головних закономірностей творчого шляху, тих морально-етичних проблем, з якими стикається на ньому митець – речник свого народу.

Поезія авторки демонструє значне розмаїття випадків інтертекстуальності: алюзії; ремінісценції; цитати; паратекстуальні явища (заголовки, епіграфи); пародіювання; переказ змісту «чужого» тексту; трансформація жанрових канонів з метою увиразнення актуального змісту твору. Ці прояви художньої діалогічності

мають безпосереднє текстуальне втілення, однак у творчості Ліни Костенко чимало більш складних випадків інтертекстуальності, які зумовлюють значне розширення уявлення про поле міжтекстової взаємодії. До таких випадків належить, зокрема, розробка архетипних образів української культури, зокрема, постаті (мандрівного) філософа, яка апелює не лише до персоналій Діогена («Ходить дивний чоловік по лісу») чи Григорія Сковороди («Маруся Чурай»), а й утілює певні основоположні риси національної ментальності, є впізнаваною в різних художніх контекстах.

У третьому розділі дисертаційної роботи **«Інтертекстуальні стратегії оприявлення історіософських та культурологічних мотивів поезії Ліни Костенко»** розглянуто насамперед причини, хід та наслідки інтертекстуального цитування в творчому дискурсі Ліни Костенко. Історіософія Ліни Костенко має у своїй основі поняття культури як сукупності матеріальних і духовних пам'яток, що увічнюють досвід людства, найвищі злети людського духу. Людина включена до потоку історії передусім як культурна особистість, завдяки своїй здатності як творити мистецькі артефакти («Камінні риби»), так і виступати їх вдумливим та тонким реципієнтом («Глядач»). Саме тому можна сказати, що історіософія Ліни Костенко водночас є також культурфілософією.

Розробляючи дуже непрості історіософські проблеми, українська поетеса вела концептуальний і навіть гострий діалог з представниками інших ментальних парадигм. Так, промовистим є автокоментар поетеси, який наводить Майкл М. Найдан у своїй статті «Інші поети у творчості Ліни Костенко». У приватній розмові з дослідником авторка проводить паралель між своєю поемою «Скіфська одісея» та відомим одіозним твором Олександра Блока «Скіфи». Українська поетеса зауважує, що основним для неї було утвердити значення культури як начала, що «гуманізувало життя». Саме тому мандрівний грек, герой її твору, здобувається на порозуміння з носіями скіфської культури (Ліна Костенко пропонує читачеві емоційну реконструкцію імовірних подій доби античності). Саме культурне начало як особливий організуючий фактор життя древніх і запорука їхніх широких соціальних та політичних зв'язків протиставляється ірраціональності та загрозливій войовничості скіфів у поемі Блока, що, з одного боку, відповідала духові символізму з його увагою до проявів «вищого буття» в долях народів, і, з другого боку, декларувала Європі позицію сили (цитуємо мовою оригіналу): «Мильоны – вас. Нас – тьмы, и тьмы, и тьмы. / Попробуйте, сразитесь с нами! / Да, Скифы – мы! Да, азиаты – мы, – С раскосыми и жадными очами!..»). Відзначено, що раціоналістичність і культуроцентризм української поетеси відповідає провідним естетичним настановам шістдесятництва: орієнтації на гуманістичні цінності й інтелектуалізм, що суттєво оновлює художній канон соцреалізму.

Проте, незважаючи на широту історичних алюзій та паралелей, представлених у творчості Ліни Костенко, її лірика та ліро-епос залишаються глибоко національними за своєю суттю. Немає жодного великого твору літератури чи мистецтва, який би не був пов'язаним з історичним духом народу. Не випадково І.Льїн визначає інтертекстуальність як «спосіб, яким текст прочитує історію і вписується до неї».

У підрозділі 3.1 *«Історіософські аспекти творчості Ліни Костенко»*, зокрема, досліджено, як історичні події, факти постають одночасно в декількох

часових вимірах. Широко використовуючи можливості інтертексту, Ліна Костенко вводить до своїх віршів та поем «сліди» попередніх інтерпретацій того чи іншого історичного факту, літературного твору тощо. Таким чином вона вибудовує особливі діалогічні стосунки з реципієнтом, здатним «розшифрувати» приховані смисли твору. Уроки історії найчастіше осмислюються авторкою крізь призму культури в її найрізноманітніших проявах – від історичної реконструкції звичаїв і вірувань скіфів («Скіфська одіссея») до творення складного образного коду, який задіює знання з царини музики, літератури, кінематографу («Балада про дим»). Пізнати історію на тлі культурної картини людства – це ще одне відкриття поетичного світу Ліни Костенко. Українська письменниця Ліна Костенко добре знайома зі скарбами світової літератури та культури, тож її інтертекстуальне цитування, посилення на інші тексти є результатом роботи автора-інтелектуала. Насичення текстів поезій цитатами, алюзіями, наявність стилізації, використання епіграфів, переосмислення сюжетів, мотивів, образів, окремі художні прийоми свідчать про очевидний інтертекстуальний зв'язок із парадигмою минулого і майбутнього, та широким літературним контекстом від античності до сучасності.

Проте «Ліна Костенко бере з історії не минуше, а вічне» (І. Дзюба). В її творах, особливо тих, які присвячені дуже віддаленому минулому, особливого значення набуває не стільки історична, скільки художня правда, підґрунтям якої стає надзвичайно широка ерудиція, глибоко аналітичний і водночас людинознавчий підхід до змалювання епохальних подій. Тож у її творах документальні свідчення поєднані з символами та міфами, які формують неповторну індивідуально-авторську картину світу, що характеризується розкутістю філософського мислення, виникненням численних асоціативних зв'язків. Дослідники відзначають, що Ліна Костенко «наповнює історичні джерела живим змістом, творчою фантазією, охоплюючи часовий простір від скіфів через часи Київської Русі аж до днів сьогоденних. Саме крізь призму такого історичного простору вона дивиться на події нашого часу, виявляючи гострий інтерес до Чорнобильської трагедії». Та які б ноти сучасності не звучали між рядками, у поезії Ліни Костенко ми бачимо історичне минуле України, яке, «будучи неписаним і переданим здебільшого у легендах, залишається майже невідомим широкому колу людей до сьогоденного дня. Завдяки творчості української поетеси проливається нове світло на історичне минуле нашої держави у загальноєвропейському контексті, відбувається відкрита «боротьба» з «етичною апатією суспільства», пробуджується нова європейська думка і розуміння того, що справді діалог, взаємозв'язок історії та культури – вічний, а історія та культура в інтертекстуальній стратегії Ліни Костенко – оригінальні і неповторні.

Історіософська концепція Ліни Костенко має у своїй основі провідну художню настанову, спільну для творчості шістдесятників, – це увага до «маленької людини», протиставлена соцреалістичним колективістським інтенціям. Уже в ранній поемі «Зоряний інтеграл» поетеса викладає провідну ідею своєї подальшої творчості: велика історія реалізується в окремих людських долях, і саме життя людини є «одиницею» історії. Відтак основними формами роботи з історичним матеріалом стає для неї творення психологічних портретів відомих постатей, увага до побутових деталей, реконструкція епохальних подій з точки зору буття звичайної

людини-представника певного історичного періоду. Водночас, долаючи межі стильової та світоглядної матриці шістдесятництва, творчість Ліни Костенко засвідчує розвиток та ускладнення історіософської концепції, про що свідчать, зокрема, апокаліптичні інтонації «Летючих катренів», втілені в афористичну, в багатьох відношеннях експериментальну, форму, яка суттєво відрізняється від стилістичних особливостей ранніх лірики та ліро-епосу. Інтертекстуальність становить важливу ознаку історіософії зрілої Ліни Костенко і дозволяє глибше осягнути фундаментальні закономірності творення художнього світу авторки. Присутність «чужих текстів» у творчості поетеси є не стільки ознакою постмодерністського принципу текстуалізації буття та ігрового підходу до освоєння світової культури, скільки іманентною особливістю художнього мислення мисткині-інтелектуалки, що дозволяє їй утвердити самобутність національної культури в колі інших культур. Так, роман у віршах «Берестечко» виявляє провідні функції інтертексту як засобу психологічної характеристики героя; художнього модусу втілення епічного мислення, притаманного Ліні Костенко; шляху встановлення діалогічних зв'язків зі світовою культурою та уведення національної історії до загальнолюдського контексту. Історіософський дискурс роману у віршах «Маруся Чурай» побудовано на зіставленні двох традицій рефлексування національної пам'яті – фольклорної і літературно-писемної. Символами-носіями цих традицій в образній системі твору стають, відповідно, пісня і книга. Ліна Костенко долучається до великої літературної традиції завдяки встановленню інтертекстуальних зв'язків зі знаковими творами національної та світової літератури. Так, у «Скіфській одиссеї» основоположне значення для творення неповторної художньої картини світу має художня трансформація фольклорної та літературної традицій сміхової культури (від народних переказів до «Енеїди» І. Котляревського) й уже згадана полеміка з блоківськими «Скіфами». Очевидним є продовження традицій фемінного переосмислення світової історії, започаткована в українській поезії Лесею Українкою, в низці ліричних та ліро-епічних творів Ліни Костенко. Епічний характер художнього мислення, властивий поетесі, зближує її творчість з поетичною спадщиною великої попередниці. Характерною ознакою історіософії Ліни Костенко є настанова на формування наскрізної світоглядної паралелі, яка виникає між інонаціональним матеріалом та історичною долею України. Ця особливість творчості поетеси дозволяє говорити про неї як про майстра підтексту, для творення якого особливе значення мають алюзії, непрямі відсилки до претекстів («Кінь Калігули»). Таким чином, події навіть дуже віддалених епох та народів стають ніби частиною національного історіософського дискурсу, спрямованого на осягнення болючих проблем українства.

У підрозділі 3.2. *«Культурологічні проблеми в художній інтерпретації письменниці»* через інтертекст проступає увесь культурний контекст у його хронотопному зрізі, знакові часопросторові координати поезій Ліни Костенко у часопросторі, однак мають інтертекстуальні виходи до глибинних шарів історії людини та суспільства. Через декодування інтертекстуальних знаків до діалогу минулого, сучасного та майбутнього залучений увесь культурний контекст. Провідною для творчості поетеси є проблеми митця і влади, митця і суспільства, що осмислюється в романтичному ключі. Зокрема, романтичний характер має

протиставлення митця обивателям («ентузіаста – філістерам», за Е.Т.А.Гофманом), наскрізне для лірики та ліро-епосу авторки. Художньо переосмислений історичний фактаж у контексті творчості Ліни Костенко набуває значення варіантів вічного протистояння генія спокусам суспільства, несправедливій владі, натовпу.

Таким чином, зв'язок із питомою літературною традицією, передусім потужний романтичний дискурс, дозволяє говорити як про глибоко національний, так і про загальноєвропейський характер творчості Ліни Костенко. Інтертекстуальність у контексті цих тенденцій постає як потужний засіб утвердження самотності української культури в колі інших культур світу. Завдяки творчості української поетеси проливається нове світло на історичне минуле нашої держави у загальноєвропейському контексті, пробуджується розуміння того, що діалог, взаємозв'язок історії та культури є континуальним і вічним, а історія та культура в інтертекстуальній стратегії Ліни Костенко – оригінальні і неповторні.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено основні результати дослідження семантики понять «інтертекст», «інтертекстуальність» в сучасному літературознавстві та визначення їхньої ролі у поезіях Ліни Костенко; класифікації основних джерел інтертекстуального реципіювання, наявного в конкретних поезіях письменниці; аналізу контекстуальної семантики інтертексту в поезіях Ліни Костенко та зіставленню її з семантикою прототекстів; розгляду провідних художньо-естетичних функцій інтертексту в поезіях Ліни Костенко на основі узагальнення результатів проведеного аналізу поетичних текстів.

За проведеними дослідженнями сформульовано такі наукові **висновки**:

1. Поетесі найбільш притаманний індивідуальний вид інтертекстуальності. Це «розмова з читачем» через написаний текст, а також погляд у минуле та майбутнє. Компонуючи новий твір, Ліна Костенко часто спирається на свої попередні тексти (гіпотексти). Є яскраві приклади власне інтертекстуальності, тобто вживання тексту в тексті. Цитуючи того чи іншого автора, поетеса хоче показати актуальність проблеми: вічний пошук істини, невзаємне кохання, проблеми, пов'язані з екологічною ситуацією у країні тощо. Також зазначено, що важливою особливістю індивідуального стилю Ліни Костенко є використання численних алюзій та ремінісценцій, які роблять непомітними переходи «чужого» слова у «своє». «Чуже» органічно входить до тексту поетеси, розширюючи культурний, соціально-історичний, побутовий простори поетичного світу. Алюзії та ремінісценції у творчості Ліни Костенко сприймаються читачем як знайомі факти і явища, як органічна частина їхнього життя та свідомості й наводять на думку про взаємозв'язаність всього, що є на світі. Діапазон джерел алюзій та ремінісценцій у поетичних творах Ліни Костенко напрочуд широкий. Вона звертається до міфологічних і фольклорних образів і сюжетів, а також до Біблії, до творів класичної літератури. Окремо слід відзначити наявність у поезіях Ліни Костенко інтертексту, що походять не лише з літератури, а й з інших видів мистецтва: музики, живопису, театру тощо та реалізує ідею синтезу мистецтв у творчій парадигмі Ліни Костенко. Інтертекстуальна картина поетичного світу Ліни Костенко особливо інтенсивно наповнена історико-культурними алюзіями та ремінісценціями. Така

глибина інтертекстуальних зв'язків у її поезіях дає змогу творити літературні зразки високого рівня. Рецепційовані образи виступають генераторами ідей сучасності. Вони допомагають донести думку та емоцію до читача, примусити співпереживати разом із ліричним героєм, підсилюють висловлену ідею.

2. Ядерне коло інтертекстуальних інтерполяцій сягає античного і біблійних світів, національної історії і культури, минулого слов'янської землі, найяскравіших здобутків світової культури та літератури. Своєрідної трансформації зазнає у творчості Ліни Костенко фольклор. Якщо перші поетичні збірки поетеси характеризуються досить активним зверненням до народного віршування, передусім у ліро-епосі («Казка про Мару», «Мандрівки серця»), то надалі інтертекстуальні зв'язки з фольклорною творчістю зводяться до окремих стилізацій, роль яких, однак, є значною і завжди мотивується певним художнім завданням. Найчастіше імітація фольклорних віршових розмірів, образного ладу, синтаксичної організації вірша має на меті творення лаконічної віршової структури, що забезпечує глибину підтексту й множинність імовірних прочитань. Водночас фольклорна стихія стає основою для гостропроблемних творів, що дозволяють в образній метафоричній формі представити актуальні морально-етичні питання, що їх художньо досліджує авторка.

3. Основними семантичними полями інтертексту у творчості Ліни Костенко є українська і світова історія, антична культура, релігійні (передусім християнська) традиції, світове й вітчизняне письменство, український фольклор. Художня рецепція цих культурних пластів дуже часто позначена нашаруваннями попередніх інтерпретацій, які здобувають у тексті приховану атрибуцію. Інтертекстуальність стає для поетеси засобом саморефлексії й відповіді на ключові питання творчого й громадянського життя митця. Характерною особливістю творів, присвячених долі видатних письменників, як і у випадку з історіософською поезією, стає активне використання засобів розмовного стилю, підкреслено говірні інтонації, деталізація, активна розробка жанрового різновиду рольової лірики. Особливого значення у творчості Ліни Костенко набуває діалог із найвидатнішими постатями національної культури: Григорієм Сковородою, Тарасом Шевченком, Лесею Українкою та ін. При цьому форми встановлення діалогічних зв'язків з творчою спадщиною видатних українців характеризуються значним розмаїттям, реалізуючись за допомогою алюзій, цитат, пародіювання, знаходячи відображення в постатях персонажів ліро-епічних творів (напр., мандрівний дяк з роману у віршах «Маруся Чурай»). Подібним чином реалізуються інтертекстуальні зв'язки з художньою спадщиною представників світової літератури. Художньою метою уведення інтертексту в цих випадках є осягнення закономірностей творчої долі поета. Не випадково потужний історико-літературний дискурс особливо яскраво заявляє про себе у творчості Ліни Костенко періоду вимушеного мовчання.

4. У творчості Ліни Костенко представлені численні різновиди проявів інтертексту: цитування; алюзії; заголовки, які відсилають до твору-попередника чи свідчать про жанрове переосмислення (т. зв. паратекстуальні явища, за Ж. Женнетом); переоповідання певного сюжету (як правило, відомого твору, казки, легенди чи притчі) в поетичному тексті; приклади архітекстуальності, які найчастіше становлять переосмислення жанрового канону. Специфічним типом інтертекстуальних зв'язків характеризується транспозитивна лірика Ліни Костенко

(за класифікацією І. Качуровського), в основі якої лежить прийом екфразису. Цей гатунок поетичної творчості авторки як прояв інтертекстуальності вповні може бути осягнутий тільки з позицій широкого потрактування явища інтертексту, оскільки ґрунтується на розумінні культури як тексту.

Інтертекстуальність у творчості Ліни Костенко характеризується значним функціональним розмаїттям. Вона дозволяє встановити безпосередній контакт із читачем-сучасником, забезпечити творчу комунікацію на основі спільності культурного коду і знання історичного контексту, в якому розгортаються художні рефлексії поетеси (апелятивна функція). Водночас така спільність художньої мови забезпечується певною сукупністю текстових «знаків», які дозволяють зчитати художні вподобання самої авторки, її морально-етичні світоглядні настанови як їхні ментальні відповідники (експресивна функція). Принципи творення художньої картини світу в історіософській та культурологічній ліриці Ліни Костенко значною мірою ґрунтується на референтивній функції інтертекстуальних зв'язків, орієнтованій на розкриття змістів, закодованих у претексті. Звертаючись до певного історичного, культурного чи літературного факту, поетеса прагне увиразнити образну та мовно-художню взаємодію власного тексту з культурними «знаками» конкретної доби чи стилістичними особливостями твору літературного попередника.

Отже, інтертекстуальність становить характерну рису художнього мислення Ліни Костенко, орієнтованого на провідні художні здобутки світової культури, утвердження самобутності українського духовного простору в широкому світовому контексті. Інтертекстуальні зв'язки в ліриці та ліро-епосі поетеси стають засобом втілення її історіософської та культурологічної концепції, осмислення творчої долі митця, її закономірностей і уроків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях

1. Дячок С. О. Джерела та функції гетерогенного інтертексту в поезії Ліни Костенко. *Studia Philologica*: зб. наук. праць ; редколегія: І.Р. Буніятова, Л.І.Белехова, О.Є.Бондарева [та ін.]. К. : Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2015. Вип. 4. С.91-93.
2. Дячок С. О. Твори Павла Тичини як інтертекст у поезіях Ліни Костенко. *Література та культура Полісся* : Збірник наукових праць. Вип. 82. Серія «Філологічні науки». № 6 ; Відп. ред. та упоряд. Г.В.Самойленко ; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім.М.Гоголя, 2016. 282 с. (Філологічні науки ; № 5). С.131-136. (Філологічні науки).
3. Дячок С. О. Інтертекстуально-дискурсивний аналіз роману у віршах Ліни Костенко «Берестечко». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна» : збірник наукових праць ; укладачі : І.В. Ковальчук, Л.М. Кошок, О.Ю. Костюк. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. Вип. 64. Ч. 1. С.122-125.
4. Дячок С., Ковбасенко Ю. Використання античного інтертексту в творчій парадигмі Ліни Костенко: інтенції, традиції, новаторство. *Studia Philologica*

(Філологічні студії): зб. наук. праць ; редколегія: І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. Вип. 8. С.99-105.

5. Дячок С.О. Семантика, джерела та функції інтертексту у творчості неокласиків і поетів-шістдесятників (на матеріалі творів Максима Рильського і Ліни Костенко). Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : [збірник наукових статей] ; Відп. ред. В.Ф. Погребенник. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 10. С.33-37.

Публікація в іноземному фаховому виданні:

6. Дячок С.О. Філософія поезій Віслави Шимборської та Ліни Костенко: компаративні аспекти. *Studia Ukrainica Poznania. Zeszyt V. Poznan*, 2017. С. 231-235. (ISSN 2300-4754).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Дячок С. О. Особливості поетичної драматургії Ліни Костенко: ідейна парадигма творів «Дума про братів не азовських» та «Сніг у Флоренції». Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету. Філологічні науки. Випуск 3. Кам'янець-Подільський: ПП Потапов, 2008. С.144-148.

8. Дячок С. О. Ліна Костенко і світова література: компаративний аспект. *Зарубіжна література*. 2008. № 41-42. С.28-30.

9. Дячок С. О. Функції інтертексту у творчості Ліни Костенко та специфіка їх репрезентації в процесі викладання літератури. Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. Випуск II. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. С.40-44.

10. Дячок С. О. Функції інтертексту в поезії Л. Костенко. *Зарубіжна література*. 2012. № 23. С. 27-28.

11. Дячок С. О. Відгомін шекспірівських мотивів у поезіях Ліни Костенко. Електронний журнал «Рідна мова: освітній кварталник Українського вчительського товариства у Польщі» (Польща, Валч. №40, 2015. http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=v-dgom-n-sheks-p-r-vskih-motiv-v

12. Дячок С. О. Медитативна лірика Ліни Костенко і Віслави Шимборської: текст, контекст, інтертекст. Manuscript: Класична спадщина і сучасний літературний процес ; Редкол: Ю. І. Ковбасенко (голов. ред.), О. В. Гальчук (заступник голов. ред.) та ін. К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. № 3. 98 с. (ISBN 966 – 7486 – 15 – X).

13. Дячок С. О. Слов'янська міфологія як одне із джерел інтертекстуальності поезій Тараса Шевченка і Ліни Костенко. Гуманітарні, природничі та точні науки як фундамент суспільного розвитку: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманітарні, природничі та точні науки як фундамент суспільного розвитку» (м. Харків, 26-27 січня 2017 року) ; Наукове партнерство «Центр наукових технологій». Харків: НП «ЦНТ», 2017. С. 41-45.

14. Дячок С. О. Шевченкове слово як інтертекст у творах Ліни Костенко. Кременецькі компаративні студії : [науковий часопис / ред. : Д. Чик, О. Пасічник]. 2018. Вип. VIII. С.64-70. (ISSN 2311-262X).

АНОТАЦІЇ

Дячок С.О. Інтертекст у поезіях Ліни Костенко. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01. – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2019.

У дисертації вперше здійснено системне дослідження інтертекстуальності як провідної ознаки художнього мислення Ліни Костенко, однієї з найяскравіших представниць української літератури ХХ – початку ХХІ століття. Проблема міжтекстових зв'язків її поезії вивчається в контексті українського літературного шістдесятництва і, ширше, основних стильових та світоглядних особливостей українського письменства.

На основі провідних теорій інтертекстуальності та найбільш авторитетних класифікацій міжтекстових зв'язків конкретизовано сутність явища інтертексту та вироблено власний теоретичний підхід до вивчення цього феномену у творчості Ліни Костенко. Доведено, що для ефективного дослідження інтертекстуальних зв'язків у поетичному доробку письменниці необхідне поєднання широкого і вузького розуміння інтертекстуальності. Якщо перше забезпечує максимально повне виявлення джерел текстового діалогу, то друге дозволяє класифікувати конкретно-текстуальні втілення міжтекстових зв'язків.

Більш розлогу характеристику здобули історіософська та культурологічна концепції Ліни Костенко. Систематизовано основні джерела інтертексту у творчості авторки. Доведено, що до провідних джерел міжтекстового діалогу належать антична традиція; біблійна історія та християнський культурологічний дискурс; українське письменство; світова література від доби античності й Середньовіччя до сучасності.

Виявлено індивідуально-авторські особливості художньої рецепції цих культурних пластів, зокрема, доведено, що світосприйняття Ліни Костенко має передусім культурологічний характер. Дослідження інтертексту в цілісній художній системі творчості поетеси дозволяє представити лірику та ліро-епос письменниці як самобутнє явище, яке акумулює попередні художні надбання національної літератури (кращі здобутки української класики, творчі шукання представників «розстріляного відродження») і водночас визначає вектори подальшого розвитку української літератури (препостмодерністські тенденції в творчості В. Стуса).

Ключові слова: інтертекст, інтерпретація, ремінісценція, семантика, історіософічні аспекти, джерела інтертексту.

Дячок С.А. Интертекст в поэзии Лины Костенко. – На правах рукописи.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01. – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2019.

В диссертации впервые осуществлено системное исследование интертекстуальности как ведущего параметра художественного мышления Лины Костенко, одной из наиболее ярких представительниц украинской литературы второй половины ХХ – начала ХХІ века. Проблема межтекстовых связей в ее поэзии

исследуется в контексте украинского литературного «шестидесятничества» и, шире, основных стилевых и мировоззренческих особенностей украинской литературы.

На основе ведущих теорий интертекстуальности и наиболее авторитетных классификаций межтекстовых связей конкретизирована сущность интертекста и реализован собственный теоретический подход к изучению этого феномена в творчестве Лины Костенко. Доказано, что для эффективного исследования интертекстуальных связей в ее поэзии необходимо сочетание широкого и узкого понимания интертекстуальности. Если первое обеспечивает максимально полное выявление источников межтекстового диалога, то второе позволяет классифицировать конкретные воплощения межтекстовых связей в творчестве поэтессы.

Более объёмную характеристику получили историософские и культурологические концепции Лины Костенко. Систематизированы основные источники интертекста в творчестве поэтессы. Доказано, что в качестве ведущих источников межтекстового диалога могут быть названы античная традиция; христианский культурологический дискурс; украинская литература; мировая литература от эпохи античности и Средневековья до современности.

Определены индивидуально-авторские особенности художественной рецепции этих культурных пластов, в частности, доказано, что мировосприятие Лины Костенко имеет прежде всего культурологический характер. Исследование интертекста в целостной художественной системе творчества поэтессы позволяет представить лирику и лиро-эпос писательницы как самобытное явление, которое аккумулирует предыдущие художественные достижения национальной литературы (вершинные явления украинской классики, творческие искания представителей «расстрелянного возрождения») и одновременно определяет векторы дальнейшего развития украинской литературы (препостмодернистские тенденции в творчестве В. Стуса).

Ключевые слова: интертекст, интерпретация, реминисценция, семантика, историософические аспекты, источники интертекста.

Diachok S. Intertext in Poetry by Lina Kostenko. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology Sciences (PhD), speciality 10.01.01. – Ukrainian Literature. – Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, 2019.

In the dissertation it is firstly realised the systematic investigation of intertextuality as the leading feature of Lina Kostenko's artistic thinking, especially of the main sources, semantics and the main functions of the intertext in the creative paradigm of one of the greatest representatives of Ukrainian literature XX – beginning XXI century. The question of intertext links in poetess's poems is studied in the context of Ukrainian literature of the Sixties, and more, in the main stylish and world-view peculiarities of Ukrainian writers, which allows to trace the heredity and artistic reinterpretation of the best traditions of the national reach culture in the lyrics-epos by the great poetess.

The complex phenomenon of the intetextuality and the amount of numbers of its explanation led to the application of complex methodology to study the display of intertext interaction in Lina Kostenko's creative paradigm. During the studying of intertextuality of lyrics and lyrics-epos it was applied comparative, comparative-historical and comparative-

typological methods, the elements of mythological methods, and also poetical analysis. On base of the leading theories of intertextuality and the most authoritative classifications of intertext links, it is classified the main idea of the phenomenon of intertext and it is also worked out the theoretical approach to the studying of this phenomenon in the works of Lina Kostenko. It is proved that to investigate the intertextual links in the poetess's works in the most effective way the optimal synthesis in the wide and narrow understanding is needed. If the first one provides maximum full discovering of the text dialogue sources, the second one allows to classify the certain personification of intertextual links.

Lina Kostenko's history-philosophical and cultural conceptions gained more profound characteristic. It is also systematized the main sources of intertext in the works of the authoress. It is proved that to the main sources of intertextual dialogue belongs the ancient tradition; biblical narration and Christian cultural discussion; Ukrainian literary process in its synchronistic and diachronistic continuity; and also the greatest phenomena of world literature from the ancient epoch and Middle Ages until modernity. It is displayed the individual-author peculiarities of artistic reception of this cultural layers, especially it is proved that Lina Kostenko's views have cultural character first of all.

The intertext investigation in the integral artistic system of the poetess allows to represent her lyrics and lyrics-epos as original phenomenon which accumulates the previous artistic achievements of the national literature (the best product of Ukrainian classics, creative research of the representatives of «fusilladed renaissance», etc) and at the same time determines the vectors Ukrainian literature development in the future (for example, prepostmodernist elements in the works of V. Stus). It is systematized the main expression of intertextuality which have the direct textual personification in the authoress's poems (quotations, allusion, reminiscence, remake of smb. else's plots, parody, genre transformation, etc). The individual attention is paid to the artistic reinterpretation of the most important ideas of the national consciousness in Lina Kostenko's poems (the heart as the core of the person's cultural life, knight-kosak, philosopher-traveller and other). It is proved that Lina Kostenko's works are studied in the position of representation in it of the intertextual dialogue makes the original cultural phenomenon on one side and, on the other side it originally embodies the main artistic intention of the Ukrainian authors of the Sixties with their historical-philosophy, profound national views, explication of aesthetic nature in the word of art. The practical meaning of the investigation consists in the results which can be use in the process of further scientific researches of Lina Kostenko's works, the representation of poetess's works in the leading studying courses and on the seminars, and also for writing certain parts in the books and textbooks for the secondary and high schools.

Key words: intertextuality, intertext, interpretation, reminiscence, history-philosophical potential of the intertext.